

رابطه جهان بینی الهی با نظریه علم دینی / نقش علم دینی در تمدن سازی

مرتضی جوادی آملی گفت: مراد از علم دینی عبارت است از همه آنچه امروز به عنوان علم در جوامع علمی و آکادمیک مطرح است و بنیاد آنها جامعه را بسازد، تمدن و فرهنگ را بسازد.

مرتضی جوادی آملی گفت: مراد از علم دینی عبارت است از همه آنچه امروز به عنوان علم در جوامع علمی و آکادمیک مطرح است و بنیاد آنها جامعه را بسازد، تمدن و فرهنگ را بسازد.

به گزارش خبرگزاری مهر، نشست علمی با موضوع «رابطه جهان بینی الهی با نظریه علم دینی از منظر حضرت آیت الله العظمی جوادی آملی» با سخنرانی حجت الاسلام «مرتضی جوادی آملی» به همت مرکز تخصصی تفسیر و علوم قرآن اسراء و مرکز تخصصی فلسفه اسلامی اسراء برگزار شد.

حجت الاسلام مرتضی جوادی آملی در این نشست علمی، به ضرورت همفکری و مشورت در خصوص علم دینی اشاره و بیان کرد: انتظار داریم که شما برادران بزرگوار به میدان بیایید و با همفکری و مشورت و مباحثه خصوصاً این کتاب «منزلت عقل در هندسه معرفت دینی» را که نه تنها در این حوزه یعنی حوزه علم دینی بسیار مؤثر است، بلکه در روش و شیوه معرفتی که استاد بر آن اصرار دارند، نقش آفرین است.

وی ادامه داد: بحث «چیستی علم دینی» و «هستی علم دینی» و «چرایی علم دینی» سه پرسش اصلی است که همواره باید ذهن ما را مشغول کند، و ما نیازمند به پاسخ «های درخور برای این سه سؤال اصلی هستیم، ولی به عنوان آشنایی و شناخت اینکه آیا این علم چه اتفاقی را برای جامعه رقم خواهد زد، لازم است تا مقدمه ای را عرض کنم، چرا که آنچه جامعه را می سازد و ارزش ها را در جامعه حاکم می کند همین علوم است.

وی با بیان اینکه اگر انتظار داریم جامعه ای اسلامی داشته باشیم، باید علوم اسلامی و دینی داشته باشیم، اظهار کرد: اگر جامعه حوزوی ما جامعه دینی است و طلاب و اساتید یک نوع مناسبات دینی و اجتماع اسلامی را با هم برگزار می کنند، برای این است که در دانش اسلامی سیر می کنند و این دانش، هویت «ساز» است، این علم در بدنه وجود این طلاب و فضلا اثر می گذارد و نقش تعیین کننده دارد. بنابراین ما اگر انتظار داریم یک نظام اسلامی، یک جامعه اسلامی داشته باشیم الاً ولابد باید علوم اسلامی داشته باشیم، علوم دینی داشته باشیم. تراث اسلامی و مکتب پر بار تشیع امروز در اختیار ماست آنچه در تراث اسلامی و شیعی ما بود امروز مطرح است، اما وقتی یک گسستی بین این دسته از علوم و جامعه به نام علم سکولار وجود دارد این به جامعه و نظام نمی رسد، این گسست اجازه نمی دهد این دانش ها و بینش ها و بلند الهی خودش را در عرصه جامعه و نظام بیاورد و خودش را نشان دهد.

حجت الاسلام مرتضی جوادی آملی در ادامه بیان کرد: ما باید در گام اول، طبیعت را به عنوان خلقت بشناسیم در علم دینی آن گام اول این است که موضوع علوم، طبیعت نباشد موضوع علوم، خلقت باشد. اگر نگاه ما به آب و خاک و دریا و ستاره و امثال ذلک نگاه طبیعتی باشد خب طبیعتی است، چنین علمی نمی تواند هویت الهیاتی ببخشد، نکته ای که در اذهان برخی وجود دارد و مطرح می کنند آنچه از حضرت آیت الله جوادی آملی به عنوان نظریه علمی دینی هست این نظریه علم دینی نیست این «معرفت دینی» است. این را می خواهیم با همه اعتقاد و باور بدانیم که مرادمان از علم همان امری است که امروز به عنوان علم و نظام های پذیرفته شده در دانشگاه ها دارد مطرح می شود ما نمی خواهیم علم معرفتی یا علومی که در فضای الهیات و امثال ذلک شکل می گیرد از آن بحث کنیم علم با همه ویژگی ها، فرایند تشکیل علم امروز دخیل است ما می خواهیم از آن حرف بزنیم. این بحث نظریه معرفت علم دینی نیست، نظریه علم دینی است و مراد از علم عبارت است از همه آنچه امروز به عنوان علم در جوامع علمی و آکادمیک مطرح است و بنیاد آنها جامعه را بسازد، تمدن و فرهنگ را بسازد.

وی گفت: ما یک دستگاه داریم به نام دستگاه تکوین یعنی آسمان و زمین و دریا و صحرا و انسان و بدن انسان، اینها را خواهیم تحلیل کنیم از چه ابزاری باید استفاده کنیم. حقیقتی هم است به نام تدوین و تشریع که کتاب و سنت است یک دانشی است به نام دانش اصول، این دانش اصول را اندیشمندان تولید می کنند تا به وسیله این دانش

بفهمند در کتاب و سنت چه اتفاقی افتاده است. دانش ها و علوم را هم بشر تولید کرده تا این حقیقت تکوین را واکاوی کند و هیچ یک از این علوم، چه آنهایی که در فهم تدوین به کار گرفته می‌شود و چه آنهایی که در فهم تکوین استفاده میشود، ربطی به غیر خدا ندارد چون هر دو درباره فهم خلقت الهی می باشد. ما باید بدانیم آنچه را که در علوم تجربی امروز مطرح است این اختصاصی به غرب و شرق ندارد این علم در تبیین این حقایق کاملاً نقش‌آفرین است.

مرتضی جوادی آملی افزود: آیا علم دینی که در حقیقت می‌خواهد بیاید و یک جایگزینی برای علم سکولار بشود در هویت علم دخالت دارد؟ آن نگرانی و دغدغه‌ای که وجود دارد این است بعضی می‌گویند آنچه آیت الله جوادی آملی در این نظریه دارد حیثیت‌های جهان‌بینی و الهیاتی است اینکه ما طبیعت را به خلقت تبدیل کنیم، اینها درست، اینها را ما اصلاً علم نمی‌دانیم آیا در هویت علم و در باطن آن چیزی که از آن به عنوان علم یاد می‌کنیم این هم دخالت دارد یا ندارد؟ اگر دخالت دارد بفرمایید چه نوع دخالتی در هویت علم دارد؟ بنابراین اگر عده‌ای معتقدند که خدا وجود دارد و خلقت است، بیایند بگویند مثلاً خدای عالم این طور آفریده اشکال ندارد، عده‌ای هم اعتقاد ندارند می‌گویند خب این طبیعت است که باران می‌آورد، رویش می‌آورد، و امثال ذلک، ما کاری به اینکه چه کسی این کار را کرده نداریم، بنابراین شما و ما در فرایند شکل‌گیری علم هیچ فرقی نداریم ما این علم را به جامعه می‌آوریم شما هم همین کار را می‌کنید فقط جنبه الهیاتی دارد. آیا نظریه علم دینی حاج آقا در حقیقت علم و فرایند علم و به تعبیر اینها سامانه‌هایی که در علم وجود دارد آیا مداخله دارد یا ندارد؟ ما فعلاً راجع به این سؤال اظهارنظر نمی‌کنیم.

در پایان این نشست به بعضی از پرسش‌های حاضر در مورد علم دینی و بحث‌های مطرح شده در این حوزه توسط مرتضی جوادی آملی پاسخ داده شد:

پرسش: تمدن اسلامی بیش از پنج قرن در قسمت وسیعی از جهان حکمرانی می‌کرد و توانست در دنیای آن روز دست به نظام‌سازی بزند اما نه فارابی توانست به مدینه فاضله دست یابد و نه ابن‌سینا، از آنجا که تمدن اساساً دستاورد بشری محسوب می‌شود چه اصراری بر نظریه علم دینی وجود دارد؟ چه نقشی علم دینی در تمدن‌سازی دارد؟

حجت الاسلام مرتضی جوادی آملی: اگر از تمدن اسلامی بخواهیم یاد کنیم یکی از پرفروغ‌ترین دوره‌های تمدن، تمدنی بود که در عصر فارابی و ابن‌سینا بود البته حکام و سلاطین اجازه و مهلتی برای این دانشمندان نمی‌دادند یک دوره بسیار محدودی صفویه به میدان آمد و به علما اجازه فعالیت‌های اجتماعی و مدنی داد. حکومت‌ها اجازه نمی‌دادند و میدان برای عالمان وجود نداشت الآن چون در دوران اخیر اتفاق بزرگ علم مدرن در کل جهان به وقوع پیوسته و حاکمیت این علم مدرن در جهان دارد خودش را نشان می‌دهد. الآن که تراث شیعی ما به برکت اینها وجود دارد مرهون آن مجاهدت‌ها هست و آنچه الآن اجازه نمی‌دهد این اتفاق بیفتد هیمنه علم مدرن است ما الآن در حداقلی هستیم که مقابل قدرت جهانی به نام علم سکولار داریم حرف می‌زنیم و مقاومت می‌کنیم. علم سکولار و علم مدرن امروز سایه‌افکن است. اولاً توضیح داده شد این علم، علمی نیست که بگوییم برای بشر است که بشر این را بدون اینکه از موهبت الهی الهام بگیرند به دست آورده است. آنچه الآن برای ساخت زیردریایی، اقیانوس‌پیما و امثال ذلک هست این دانش‌ها هم دانش‌هایی است که محصول عقل بشر است و این محصول باید در علم که به عنوان علم مدرن هست برای علم بشری استفاده شود و در حوزه علم دینی اینها مورد اعتنا هستند ما آنچه در حقیقت علم امروز مطرح است باور داریم اما این را ناقص می‌دانیم هم به لحاظ الهیاتی ناقص می‌دانیم هم به لحاظ مبانی که مبانی‌ای که از جایگاه این حکمت نظری و حکمت عملی، از اخلاق و فقه و حقوق و امثال ذلک تولید می‌شود در فرایند تولید علم تجربی دخیل است.

پرسش: اگر بگوییم همه علوم علم دینی می‌توانند باشند علوم که به ضرر جامعه بشری به کار گرفته می‌شوند چگونه با این نظریه قابل جمع است؟

حجت الاسلام مرتضی جوادی آملی: برای تشخیص اینکه آیا علم، دینی هست یا غیردینی باید چه کار کرد؟ سؤال اول ما «العلم الدینی ما هو؟» در بیانات حضرت استاد [آیت الله العظمی جوادی آملی] آمده که علم دینی عبارت است از علمی که موضوعش فعل الهی است، بعضی می‌گویند این تعریفی که حضرت استاد دارند این تعریف را خودشان گفتند یا این از کجا گرفته شده است؟ چون بعضی تعریف می‌کنند می‌گویند علم دینی آن علمی است که براهین و ادله‌اش دینی باشد که حضرت استاد گفتند این حرف، حرف خوبی است اما ما علم

را به موضوعش می‌زنیم؛ شناسیم که تمایز علوم به تمایز موضوعات است. پس این سخن که اگر گفتیم تمایز علوم به تمایز موضوعات است و از جایگاه موضوع است که آن علم تعیین تکلیف می‌زنیم؛ شود، پس علم دینی علمی است که از فعل خدا سخن می‌زنیم؛ گوید همان؛ گونه که فقه علم دینی است، چرا؟ چون از قول خدا سخن می‌زنیم؛ گوید، هر آنچه از فعل الهی دارد بحث می‌زنیم؛ کند می‌زنیم؛ شود علم دینی، خب علم انسانی چیست؟ علمی است که از فعل انسان سخن می‌زنیم؛ گوید وقتی ما به اینجا رسیدیم که آیا علم بد و خوب داریم؟ می‌زنیم؛ شود علم انسانی و از جایگاه علم انسانی، فقه تعیین تکلیف می‌زنیم؛ کند. فقه می‌زنیم؛ گوید که فلان علم خوب است و فلان علم بد است. باید و نباید یکی از معیارهاست. فعل الهی که شد می‌زنیم؛ شود علم دینی، اما فعل انسانی مثل هنر، الآن این همه موسیقی و سینما یا اصلاً علوم که بشر تولید می‌زنیم؛ کند به لحاظ مدیریت، تجارت، اقتصاد، سیاست همه اینها از موضوع بحث بیرون هستند زیرا اینها فعل انسانی؛ اند و در ارتباط با اینها باید فقه نظر بدهد که آیا درست هست یا درست نیست که اگر این علوم از آموزه‌های دینی الهام بگیرند و متأثر باشند می‌زنیم؛ شود هنر اسلامی، اگر نباشند می‌زنیم؛ شود هنر غیر اسلامی، ما سینمای اسلامی داریم و سینمای غیر اسلامی هم داریم اینها در حوزه علوم انسانی است آنکه حضرت استاد می‌زنیم؛ فرمایند علم دینی یعنی آن علمی که نسبت به فعل الهی راجع به آن نظر داده می‌زنیم؛ شود. اگر ما دانشی داشتیم که دانش بخواهد بمب هسته‌ای؛ ای ایجاد کند فلسفه و کلام کاری به آن ندارد، فقه است که می‌زنیم؛ گوید آن تولیدی که بخواهد مخرب باشد این حرام است، یک فقیه فتوا می‌زنیم؛ دهد یک فیلسوف که فتوا نمی‌زنیم؛ دهد چون فعل انسانی است انسان می‌زنیم؛ خواهد دانشی را تجربه کند که بمب اتم بسازد این کار، فعل بشری است فعل الهی نیست که راجع به آن از جایگاه علم دینی صحبت شود.

پرسش: آیا بعد از این نظریه علم دینی، همه چیز بر اساس همان پارادایم؛ های علم تجربی خواهد بود و فقط نگاه عوض می‌زنیم؛ شود؟

حجت الاسلام مرتضی جوادى آملی: مداخله؛ ای که در نظریه حضرت استاد [آیت الله العظمی جوادى آملی] در خصوص علم دینی است از دو ساحت هست و فعلاً آن مقداری که مطرح شده است ساحت اول است نه ساحت دوم که جهان؛ بینی و نسبت آن با نظریه علم دینی، اما حکمت عملی و نسبت آن با علم دینی مانده است. تا این مقداری که از جایگاه جهان؛ بینی ما وارد می‌زنیم؛ شود مداخله در حد مداخله متافیزیکی است یعنی طبیعت را به خلقت تبدیل کردن، یعنی این لاشه علم را به آن حیات بخشیدن و ما فکر نکنیم که آنچه در طبیعت جستجو می‌زنیم؛ کنیم در حقیقت در طبیعت کاوش می‌زنیم؛ کنیم نه، قدم به قدم باید بگوییم؛ و هو الذی خلق؛ این؛ و هو الذی؛ در تمام بدنه علوم باید راه پیدا کند. از جایگاه فلسفه الهی و جهان؛ بینی بیش از این مداخله نیست چون بحث؛ های تجربی ندارد آن مقداری که فلسفه و جهان؛ بینی الهی در آن حوزه رسالت و مأموریت این دانش؛ ها چیست؟ حوزه؛ و هست؛ و نیست؛ است کسی نمی‌زنیم؛ تواند توقع داشته باشد از جایگاه نظام الهیاتی ما بیاییم در علوم تجربی مداخله تجربه؛ گرایی داشته باشیم، این توقع ناصوابی است. اگر ما بخواهیم مستقیماً در حوزه اقتصاد، سیاست، تربیت خانوادگی و از این مسائل که در جامعه نقش دارد داشته باشیم دو نوع مداخله لازم داریم: یک مداخله الهیاتی، یک مداخله دیگر از جایگاه حکمت عملی یعنی فقه، اخلاق، حقوق و آن مداخله؛ ای که از آمیختگی روش عقلی و نقلی ایجاد می‌زنیم؛ شود. ما این همه منابع داریم در مسائل ریز اجتماعی، اخلاقی و تربیتی و علوم انسانی این همه آموزه؛ ها داریم اما در مباحث اجتماعی، سیاسی، تربیتی در دانشگاه؛ ها خبری از این منابع نیست.

پرسش: نظر حضرت استاد به طور خاص درباره گزاره؛ های نقلی که درباره مسائل علوم تجربی مثل پزشکی هست چیست و رابطه این گزاره؛ ها با علوم تجربی و تولید این علم چیست؟ بر اساس هرمنوتیک عقل و علم بشر در فضای اسلامی و پیش؛ فرض؛ های دینی نتیجه؛ ای متفاوت از فضای غیردینی دارد نظر استاد چیست؟

حجت الاسلام مرتضی جوادى آملی: همان؛ طورى که ما به دانش اصول خودمان باور داریم اما در عین حال مداخلاتی که از دانش هرمنوتیک اضافه شده است می‌زنیم؛ پذیریم و دانشمندان دارند امروز به آن بها می‌زنیم؛ دهند. الآن ما فقط یک ذهنیتی ایجاد می‌زنیم؛ کنیم که این تبدیل طبیعت به خلقت یک واقعیتی است که الآن در علم مدرن متأسفانه با یک نگاه طبیعی است و این حداقلی را باید کاملاً به آن اطمینان داشت، روی آن تأکید کرد و اتفاقاً کسانی که صاحبان علم مدرن هستند می‌زنیم؛ گویند خیلی خوب، شما باور دارید می‌زنیم؛ خواهید این را به علم تجربی ملحق کنید، خب انجام بدهید، ولی سخن این است که در هویت این علم می‌زنیم؛ خواهید مداخله کنید یا نه، که ما حرف در اینجا داریم. اما اگر وارد مسائل علوم می‌زنیم؛ شویم ما مثلاً اقتصاد را برای کدام انسان داریم

تدوین می‌کنیم؟ سیاست را برای کدام انسان شداریم تدوین می‌کنیم؟ این انسان کیست؟ اگر در اختیار علم مدرن بگذارید، می‌گوید انسانی که در طبیعت رسته است و در طبیعت سر فرو می‌برد این انسان، اما ما می‌گوییم برای انسانی باید سیاست و اقتصاد و برنامه‌های تربیتی و اخلاقی را پایه‌ریزی کرد که ابدی است. اینکه حضرت استاد [آیت الله العظمی جوادى آملی] هر روز در فرمایشاتشان می‌فرمایند انسان با مردن از پوست به در می‌آید نه اینکه بپوسد و از بین برود، برای اینکه اینها فکر می‌کنند انسان از بین می‌رود. امروز آن چیزی که در مقابل هویت و حقیقت انسانی و حقیقت‌های الهی ایستاده است همین علم مدرن است و اگر این بت علم سکولار شکسته نشود جامعه همچنان بت‌پرست است. این علم مدرن دارد همه زندگی انسان‌ها را زیر نظر خود احاطه می‌کند این باید شکسته شود و تنها با قدرت علم دینی می‌تواند شکسته شود.